

LES LLEVADORES D'OLESA DE MONTSERRAT EN ELS SEGLES XIX i XX.

HERNÁNDEZ CARDONA, Àngel Manuel
Acadèmic corresponent de la RAMC

RESUM: S'ha fet la biografia de les llevadores nascudes a Olesa de Montserrat o que hi van exercir. Primerament es consideren les predecessores, és a dir, les que sense estar titulades ja exercien d'una manera continuada. Només s'han pogut determinar amb certesa quatre: Rosa Alavedra, Teresa Alavedra, Francesca Matas i Rita Sastre, ja que de moltes altres no s'indica el seu nom en els registres parroquials o bé apareixen amb el cognom del marit. En un altre apartat són estudiades les llevadores titulades. Es van graduar al segle XIX les següents: Teresa Domènech, Gertrudis Llopart, Madrona Rosell, Antònia Silera, Carme Valldeperas, Eulàlia Valldeperas i Gertrudis Vilà. Obtingueren el títol al segle XX aquestes: Marcel·lina Casellas, Magdalena Cassi, Carme Grau, Margarida Jordà, Saturnina Matas, Encarnació Sampé, Carme Tomàs i Cecília Vallhonrat. En un darrer apartat és considerada i entrevistada Maria Paltor, l'última llevadora que ha exercit a Olesa i que va marcar el pas de la llevadora rural a la llevadora d'hospital.

Paraules clau: Llevadores, Olesa de Montserrat, Facultat de Medicina de Barcelona.

RESUMEN: Se ha hecho la biografía de las comadronas nacidas en Olesa de Montserrat o que ejercieron su profesión en esta villa catalana. Primeramente se consideran las predecesoras, es decir, las que sin estar tituladas ya ejercían de una manera continuada. Solamente se han podido determinar con certeza cuatro: Rosa Alavedra, Teresa Alavedra, Francesca Matas y Rita Sastre, ya que de muchas otras no se indica su nombre en los registros parroquiales o bien aparecen con el apellido del marido. En otro apartado son estudiadas las comadronas o matronas tituladas. Se graduaron en el siglo XIX las siguientes: Teresa Domènech, Gertrudis Llopart, Madrona Rosell, Antònia Silera, Carme Valldeperas, Eulàlia Valldeperas y Gertrudis Vilà. Obtuvieron el título en el siglo XX estas: Marcel·lina Casellas, Magdalena Cassi, Carme Grau, Margarida Jordà, Saturnina Matas, Encarnació Sampé, Carme Tomàs y Cecília Vallhonrat. En un apartado final es considerada y entrevistada Maria Paltor, la última comadrona que ha ejercido en Olesa y que marcó el paso de la comadrona rural a la comadrona de hospital.

Palabras clave: Comadronas, matronas, Olesa de Montserrat, Facultat de Medicina de Barcelona.

INTRODUCCIÓ

L'assistència als parts en el temps antic a Catalunya es feia, i només algunes vegades, a càrrec de dones que tenien una certa experiència pràctica però sense formació teòrica. Sabem de la seva existència documentada principalment per l'anàlisi dels registres parroquials. Particularment útil per a conèixer aquesta activitat és l'estudi dels "bateigs de necessitat".¹ Tal com comenta Rosa Maria Masana Ribas en un reeixit estudi sobre les llevadores de Palafrugell, si durant un part es preveia la possible mort del nadó, les llevadores administraven el sagrament del baptisme de la següent manera, tot pronunciant el nom del noutat: "Sota condició, jo et batejo en nom del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant", abocant amb cada invocació un rajolí d'aigua sobre el cap de l'infant.² Pel que pertoca a Olesa, es troben en els llibres sacramentals conservats a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Olesa de Montserrat repetides referències a aquests baptismes fets "en cas de necessitat". Així, l'11 de novembre de 1755, "se donà eclesiàstica sepultura a una miñona sens nom, per averse batejada en cas de necessitat";³ el 23 de juliol de 1763 "se donà eclesiàstica sepultura a una criatura batejada per la llevadora en cas de necessitat";⁴ el 13 de juny de 1764 "se donà eclesiàstica sepultura a un miñó batejat per Elisabet Carreras y Bayona, llevadora o madrina";⁵ el 10 de juny de 1765, "se donà eclesiàstica sepultura a una miñona batejada per la llevadora Isabel Carreras, viuda, en cas de necessitat";⁶ el 18 de gener de 1790, "se ha donat sepultura eclesiàstica al cadàver de un nat lo dia antes, que per ésser cas de necessitat batejà Francisca Matas, llevadora";⁷ o el 4 d'abril de 1790, "se ha donat eclesiàstica sepultura al cadàver de una noya, que per ésser cas de necessitat batejà Francisca Matas, llevadora".⁸

La falta de preparació de les llevadores tenia conseqüències greus en casos de distòcia i encara més quan calia una cesària, però els cirurgians no podien o no volien intervenir per una mena de pudor o millor diríem de tabú. Fins al segle XVIII no van començar a involucrar-se els cirurgians en l'assistència als parts, sobretot perquè tal cosa es va posar de moda dins l'aristocràcia anglesa i francesa. Tanmateix, en el primer reglament del

Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, fet el 1760, s'especifica en el títol XVIII: "Que el que quiera exercer en Cataluña de comadrón, dentista, oculista, y las mugeres de comadre, o parteras, ha de ser examinado precisamente por el director, si estuviere en Barcelona, y los cinco maestros del Colegio; y si fuere aprobado, se dará cuenta al presidente, como queda prevenido, para que le despache su título en la forma que a los cirujanos; por el qual solo pagará cada uno quinientos reales de vellón; y las comadres o parteras ciento; y a la que de estas fuere pobre y viviera en aldea, se le dará el título gratis." Van ser poquíssims, però, els títols concedits abans de l'any 1825, a partir del qual ja començà a regularitzar-se la titulació. Així, entre els anys 1826 i 1843, el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona va atorgar 74 títols de llevadora.⁹

Amb el restabliment de la Universitat de Barcelona, l'any 1842, els estudis de llevadora ja es van fer a la Facultat de Medicina i van quedar específicament reglats amb l'anomenada llei Moyano, l'any 1857. La carrera de llevadora, o de matrona, com es deia oficialment llavors, durava dos cursos i estava subjecta a un examen de revàlida, el qual, durant molts anys, també es podia fer per lliure, especialment si la llevadora tenia una base pràctica i havia exercit amb el guiatge d'un metge.

Aquest estudi l'he fet bàsicament amb documentació d'arxiu i amb testimonis de primera mà. A més de fer constar la bona acollida dispensada als arxius consultats, al personal dels quals expresso la meva gratitud, haig d'agrair les informacions donades per les persones següents: Sra. Maria Cèlia Canals Sampé, Sr. Rafel Comes Ezequiel, Dr. Jacint Corbella Corbella, Sr. Lluís Duran Duran, Sr. Marcel Jané Boada, Sr. Albert Maese Tomàs, Sra. Maria Paltor Voltà i Dr. Ferran Sabaté Casellas.

LES PREDECESSORES

En aquest apartat es consideren les predecessores, és a dir, les llevadores que sense estar titulades ja exercien d'una manera continuada. Només s'han pogut determinar amb certesa quatre, de les quals s'aporten dades biogràfiques: Rosa Alavedra, Teresa Alavedra, Francesca Matas i Rita Sastre, ja que de moltes altres no s'indica el seu nom en els registres parroquials o bé apareixen amb el cognom del marit. Cal esmentar, tanmateix, Elisabet Carreras (possiblement cognominada Bayona de soltera)

i Francesca Matas, dues llevadores del segle XVIII de les quals no ha estat possible obtenir dades personals.

Alavedra Sucarrats, Rosa

Rosa Alavedra Sucarrats va néixer a Olesa de Montserrat l'1 de febrer de 1842. Era filla de Valentí Alavedra Casals, olesà, i de Rosa Sucarrats Dinarés, natural d'Abbrera.¹⁰ Es va casar, el 20 de novembre de 1869, amb Valentí Casasayas Canadell, pagès d'Olesa.¹¹ L'any 1871, "por carecer de título legal para ello", fou denunciada per la llevadora titulada Madrona Rosell Calsa.¹² Va morir a Olesa de Montserrat l'11 de març de 1913.¹³

Alavedra Valls, Teresa

Teresa Alavedra Valls va néixer a Olesa de Montserrat el 25 d'octubre de 1819. Era filla de Salvador Alavedra i de Madrona Valls, tots dos olesans.¹⁴ Es va casar, el 19 d'agost de 1843, amb Josep Badiellas Canals, teixidor d'Olesa.¹⁵ En el padró de l'any 1875 consta com a "comadrona". Vivia al carrer Creu de la Real, 31.¹⁶ Va morir a Olesa de Montserrat l'11 de juliol de 1900.¹⁷

Bas, Caterina

Caterina Bas nasqué vers l'any 1726, però no s'ha pogut esbrinar on, ja que adoptà el cognom del marit, Francesc Bas, sabater. És referida l'any 1777 com a llevadora d'Olesa en un llibre d'òbits de l'antiga parròquia de Sant Miquel de Toudell, a l'actual terme de Viladecavalls,¹⁸ i també com a llevadora l'any 1786 en un llibre d'òbits de la parròquia d'Olesa.¹⁹ Després de molts anys d'ajudar les parteres de la vila i la contrada, va morir a Olesa de Montserrat el 2 de febrer de 1791.²⁰

Sastre Castells, Rita

Rita Sastre Castells va néixer a Olesa de Montserrat el 31 d'octubre de 1797. Era filla de Pere Sastre, pagès, i de Magdalena Castells.²¹ Es va casar, el 25 de juny de 1818, a l'església parroquial d'Olesa, amb Josep Silera Prats, sastre, oriünd de Sant Vicenç dels Horts.²² La seva nora, Teresa Domènech Fàbregas, casada amb el seu fill Jaume, esdevingué llevadora. Durant molts anys Rita Sastre actuà com a llevadora i en diverses ocasions

batejà nounats en casos de necessitat²³ o, com també es deia llavors, *in extremis*.²⁴ L'any 1871, “por carecer de título legal para ello”, fou denunciada per la llevadora titulada Madrona Rosell Calsa.²⁵ Va morir a Olesa de Montserrat el 29 de gener de 1877.²⁶

LES LLEVADORES TITULADES

En aquest capítol són estudiades les llevadores titulades. Es van graduar al segle XIX les següents: Teresa Domènech, Gertrudis Llopart, Madrona Rosell, Antònia Silera, Carme Valldeperas, Eulàlia Valldeperas i Gertrudis Vilà. Obtingueren el títol al segle XX aquestes: Marcel·lina Casellas, Magdalena Cassi, Carme Grau, Margarida Jordà, Saturnina Matas, Encarnació Sampé, Carme Tomàs i Cecília Vallhonrat. Cal afegir, encara, la llevadora i infermera Maria Paltor, que serà objecte d'un apartat final. També s'ha fet una exclusió, la d'Àngela Esteve Massana, llevadora de la qual s'havia dit que era d'Olesa de Montserrat,²⁷ però això no és totalment exacte, ja que era natural d'Olesa, però d'Olesa de Bonesvalls.²⁸

Casellas Jané, Marcel·lina

Marcel·lina Casellas Jané va néixer a Olesa de Montserrat el 16 de febrer de 1924. Era filla de Joan Casellas Barrufet, natural de Barbens (Urgell) i de Rosa Jané Badia, natural d'Olesa. El pare era comptable i la mare llevadora. Dels quatre fills que ha tingut, dos són metges i una filla és infermera. Marcel·lina va fer els estudis primaris i secundaris a l'Acadèmia Povill, llavors anomenada Acadèmia Catalunya, i va ser companya de Ramon Torrella Cascante, olesà il·lustre que esdevingué arquebisbe de Tarragona. Després de la guerra civil va viure primerament a Monistrol de Montserrat i després a Alcaine (Aragó), ja que els seus pares van ser bandejats per motius polítics. Retornada a Catalunya, la carrera de llevadora la va fer a la Facultat de Medicina de Barcelona. Va obtenir el títol l'any 1948. Tota la seva activitat professional l'ha duta a terme a Barcelona.²⁹

Cassi Gibert, Magdalena

Magdalena Cassi Gibert va néixer a Olesa de Montserrat l'11 d'agost de 1861. Era filla de Jaume Cassi Aragall, pagès d'Olesa, i d'Antònia Gibert Boada, oriünda de Vacarisses.³⁰ Es va casar, el 2 de desembre de 1882, a

l'església de la Puríssima Concepció, de Sabadell, amb Josep Campañà Martí, paleta, natural de Tarragona.³¹ L'any 1887 el matrimoni residia a Olesa, on va néixer el seu fill Pere, que va morir, albat, als quatre mesos.³² Després, Magdalena Cassi i el seu marit van anar a viure a la llavors vila de Gràcia, l'alcalde de la qual deia, el 6 de maig de 1891, que eren "personas de intachable conducta". Pocs dies abans, el 5 d'abril, Josep Campañà concedia "autorización a dicha mi esposa para que pueda estudiar y cursar la carrera de matrona en la Universidad de Barcelona". Examinada el 18 de juny de 1891, davant els doctors Rafael Rodríguez Méndez, Francesc Sojo Batlle i Joaquim Duran Trinchera, aprovà la "reválida de matrona". El títol de llevadora el va demanar molt posteriorment i li fou expedit el 15 de juliol de 1909.³³ La seva filla Teresa fou metgessa, graduada el 1917.³⁴ Magdalena Cassi va morir a Barcelona abans que el seu espòs Josep Campañà, finat el 21 de febrer de 1935.³⁵

Domènec Fàbregas, Teresa

Teresa Domènec Fàbregas va néixer a Monistrol de Montserrat el 2 de setembre de 1830. Era filla de Pau Domènec i de Teresa Fàbregas. L'any 1860 vivia a Barcelona, on es va casar, a l'església de Sant Pere de les Puel·les, el 5 de desembre de 1860, amb Jaume Silera, sabater d'Olesa, fill de Josep Silera i de Rita Sastre.³⁶ Després del seu casament se'n va anar a viure a Olesa, on treballava el seu marit i on la seva sogra havia exercit i exercia de llevadora, però sense titulació. El 26 d'abril de 1875, davant el notari d'Olesa Francesc Tobella, compareix Jaume Silera Sastre, "zapatero, casado, de cuarenta y tres años de edad, vecino de esta villa de Olesa" i "da licencia a su esposa Teresa Doménech y Fábregas, de cuarenta y tres años de edad, también vecina de esta villa, para recibirse de comadrona".³⁷ El mateix dia l'alcalde d'Olesa diu que Teresa Domènec "es de buenas costumbres y de entendimiento recto y reposado", i un dia abans el rector de la parròquia de Santa Maria deia que era "persona de buenas costumbres y de intachable conducta". El 25 de maig del mateix any és aprovada a l'Escola Normal de Mestres de Barcelona "para el ingreso en la carrera de matrona". El mes de setembre de 1875 inicia els estudis de llevadora a la Facultat de Medicina de Barcelona i després de cursar quatre semestres, és examinada de "reválida de matrona" el 30 de març de 1878, per un tribunal constituït pels doctors Joan Giné, Bartomeu Robert i Ramon Coll. El títol li va ser expedit el 27 de desembre de 1879.³⁸ Va exercir la seva professió a Olesa, vila en la qual va morir el 12 de març de 1893.³⁹

Grau Cupons, Carme

Carme Grau Cupons va néixer a Olesa de Montserrat el 8 de desembre de 1905. Era filla d'Isidre Grau Vila, pagès, i de Rosa Cupons Maronas, veïns d'Olesa però naturals de Vacarisses.⁴⁰ Quan Carme tenia uns deu anys, la família marxà a Terrassa. El pare, industrial aprestador, fou cofundador de la fàbrica Gorina i Grau, situada al carrer Sant Genís i de la qual encara es conserva la xemeneia. Primerament vivien a la carretera de Rubí, 128, i després al carrer Sant Genís, 140, al costat de la fàbrica esmentada.⁴¹ A la primavera de 1924 la jove Carme emprengué simultàniament a la Facultat de Medicina de Barcelona els estudis de practicant i de llevadora. A Barcelona vivia al carrer Espalter, 1, amb la seva tia Caterina Cupons Maronas, natural d'Esparreguera i veïna de Terrassa, la qual es preparava també per a llevadora i fou companya d'estudis de Carme.⁴² El 13 d'abril de 1924, l'alcalde del barri barcelonès de Sant Agustí certifica que Carme Grau "es persona de intachable conducta e inmejorables antecedentes". El 20 de maig de 1924 aprova l'examen d'ingrés a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona. Complert aquest requisit, s'inscriu a la Facultat de Medicina de Barcelona. El 17 de novembre de 1924, realitzats els estudis de practicant, s'examina davant els doctors Andrés Martínez Vargas, Manuel Saforcada i Antoni Morales, i resulta "calificada de sobresaliente". L'1 de setembre de 1924, Isidre Grau Vila "concede licencia paterna a su hija doña Carmen Grau y Copons, de diez y ocho años, para que pueda cursar libremente la carrera de profesora en partos o comadrona". Cursades les assignatures i fetes les pràctiques de llevadora, s'examina de revàlida el 26 de setembre de 1925, davant els doctors Mateu Buenafuente, Pere Nubiola i Agusti Planell, els quals el mateix dia la donen per aprovada.⁴³ El títol l'obtingué el 27 de gener de 1926.⁴⁴ Alguns anys més tard es va casar amb Càndid López Tallada, natural de Seròs (Segrià) i el 5 d'octubre de 1935 va tenir una filla anomenada Teresa. Va exercir com a llevadora, perquè així consta en els successius padrons de població de Terrassa. En el padró de l'any 1936 figura inscrita al carrer Giner de los Ríos (nom que llavors duia el carrer Sant Genís), però no apareix al cens del 1940, la qual cosa sembla indicar que la família se n'anà de Terrassa, a causa dels avatars de la guerra.⁴⁵

Jané Badia, Rosa

Rosa Jané Badia va néixer a Olesa de Montserrat el 12 d'agost de 1897. Era filla de Miquel Jané Pujol, olesà, i de Marcel·lina Badia Pons, natural d'Abrera.⁴⁶ El seu pare era barber i estanquer. En esclatar la guerra civil va amagar a casa seva mossèn Joan Massana Rovira, regent de la parròquia de Santa Maria d'Olesa. Descobert l'amagament, tots dos van ser assassinats.⁴⁷ El 27 de febrer de 1922 es va casar, a l'església parroquial d'Olesa, amb Joan Casellas Barrufet, natural de Barbens (Urgell).⁴⁸ A Olesa van néixer tots els seus fills: Marcel·lina, Blai i Agnès. La filla gran, Marcel·lina, esdevingué llevadora.⁴⁹ El 3 d'agost de 1923, Joan Casellas, davant el notari de Terrassa Ramon Casares Bescansa, “da y confiere licencia marital y poder tan cumplido como en derecho sea necesario a favor de su esposa Dª Rosa Jané y Badia”. A la Facultat de Medicina de Barcelona, durant els cursos de 1922-1923 i 1923-1924, seguí els estudis de llevadora i féu pràctiques a la clínica d'obstetrícia de dita facultat. L'examen de revàlida el va fer el 18 de juny de 1924 davant els doctors Pere Nubiola, Manuel Saforcada i Domingo Agustí, després del qual va ser “calificada de sobresaliente”.⁵⁰ El títol li fou conferit l'1 d'octubre de 1924.⁵¹ i durant un decenni exercí la seva professió a Olesa. Del seu marit, Joan Casellas, s'ha de dir era comptable i que fou regidor de l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat per Esquerra Republicana de Catalunya des de l'1 de febrer al 3 d'octubre de 1934, i des del 17 de febrer al 16 d'octubre de 1936.⁵² Acabada la guerra, Rosa Jané fou represaliada i enviada a Monistrol de Montserrat, poble del qual fou la llevadora titular, tal com consta en el padró de l'any 1940 d'aquest municipi, on s'especifica que vivia al carrer del Pla, número 2, i que portava un any a la població montserratina.⁵³ L'any 1943 va marxar a Alcaine (Terol), on el seu marit va ser desterrat, després d'haver complert una condemna de tres anys, com a pres polític, a la presó de Barcelona. A Alcaine fixà el seu domicili a la plaça de San Agustín, número 14, i el seu marit pogué col·locar-se com a administrador de la mina de carbó local. Dissortadament, va morir als tres mesos d'haver arribat a Aragó, concretament el 12 de juny de 1943, a resultes d'una tuberculosi renal. Està enterrada al cementiri d'Alcaine, en una tomba que duu una creu de ferro que van forjar els treballadors de la mina.⁵⁴

Jordà Serra, Margarida

Margarida Jordà Serra va néixer a Gruissan, prop de Narbona (departament de l'Aude, França), el 6 de desembre de 1875. Era filla de Josep Jordà i de Josepa Serra, naturals d'Ascó (Ribera d'Ebre) i emigrats al Lenguadoc. Retornada la família a Catalunya, Margarida Jordà es va casar, el 2 de desembre de 1892, a Ascó, a l'església parroquial de Sant Joan Baptista, amb Josep Serra Ferrús, barber asconenc, el qual el 6 de març de 1905 "concede autorizaci3n" a la seva esposa "para que pueda ser matrona". Matriculada a la Facultat de Medicina de Barcelona va fer la carrera de practicant durant els cursos 1905-1906 i 1906-1907. Va fer l'examen de "revàlida de la carrera de practicante autorizado para la asistencia a partos normales" el 23 de juny de 1907 davant els doctors Marian Batlle, Valentí Carulla i Ramon Torres. El títol de practicant li fou atorgat el 10 de juliol de 1908.⁵⁵ El matrimoni s'establí a Olesa vers l'any 1906, fixant el seu domicili al carrer Església, 45. En el padró de l'any 1912 ell consta com a teixidor i ella com a "comadrona".⁵⁶ El 8 d'octubre de 1908, va presentar a l'alcalde d'Olesa, amb arteria, una denúncia dient que "en esta localidad existe una comadrona llamada Cecilia Vallhonrat que ejerce la profesi3n careciendo de título" i demanant que "en lo sucesivo se abstenga de ejercer dicha profesi3n". La denúncia no va prosperar perquè Cecília Vallhonrat va sol·licitar llavors el títol de llevadora, ja que tenia aprovat l'examen de revàlida de "la carrera de matrona", efectuat el 19 de juny de 1903.⁵⁷ Amb només 40 anys, Margarida Jordà va morir a Olesa de Montserrat el 27 de maig de 1914, a conseqüència d'una nefritis crònica.⁵⁸

Llopart Ubach, Gertrudis

Gertrudis Llopart Ubach va néixer a Olesa de Montserrat el 3 de març de 1853. Era filla de Pau Llopart Dinarés, pareire, i de Rosa Ubach Casanovas, tots dos olesans.⁵⁹ La seva filla Saturnina esdevingué igualment llevadora. Estava casada amb Miquel Matas Dinarés, el qual, el 15 de juliol de 1894, davant l'alcalde d'Olesa, "consiente y da permiso bastante a su citada esposa para que pueda cursar en Barcelona la carrera de comadrona". A la Facultat de Medicina i davant els doctors Joaquim Bonet, Francesc Sojo i Àngel Moya fa l'examen de revàlida el 27 de setembre de 1894. El títol de llevadora li va ser atorgat el 6 de novembre de 1894.⁶⁰ Durant uns quants anys exercí la seva professió a Olesa. En una ocasió, el 18 de febrer de 1903, hagué de batejar, "en casa, por necesidad", un nen de dos dies.⁶¹ El

mes de febrer de 1906 marxà a Terrassa,⁶² on visqué primerament al carrer de Sant Pau i després al de la Font Vella, en companyia de la seva filla Saturnina Matas, també llevadora, del seu gendre Joan Gel i d'altres familiars.⁶³ Molts terrassencs, com els fills de Salvador Miroso Gibert i Mercè Bohigas Font, nascuts entre el 1909 i el 1918, van ser “vinguts al món amb l’ajuda de la despistada comadrona de la família, la Gertrudis Llopart, que també s’encarregava d’inscriure els nadons al registre civil” i que no sempre apuntava les dades correctament.⁶⁴ Va morir a Terrassa el 21 d’abril de 1924.⁶⁵

Matas Llopart, Saturnina

Saturnina Matas Llopart va néixer a Olesa de Montserrat el 25 de desembre de 1882. Era filla de Miquel Matas Dinarés, paleta, i de Gertrudis Llopart Ubach, llevadora, tots dos olesans.⁶⁶ El 29 d’abril de 1903, els seus pares compareixen davant Vicenç Amat, rector de Santa Maria d’Olesa i afirmen que “de su libre y espontánea voluntad consienten que su referida hija pueda estudiar y dedicarse a la carrera de comadrona”. En la mateixa data, l’esmentat capellà certifica que Saturnina Matas “es persona de buena vida, fama y costumbres”. L’examen de revàlida el va fer a la Facultat de Medicina de Barcelona el 18 de juny de 1903 davant els doctors Andrés Martínez Vargas, Valentí Carulla i Isidre Pujador, els quals dos dies després la donaven per aprovada. El títol de llevadora li va ser expedit el 4 de febrer de 1910.⁶⁷ El 25 de febrer de 1906 es va casar a l’església del Sant Esperit de Terrassa amb Joan Gel Tarrús, natural de Mataró però que havia viscut anteriorment a Olesa.⁶⁸ El matrimoni va fixar la seva residència a la dita ciutat de Terrassa, primerament al carrer Sant Pau, seguidament al de la Font Vella i finalment al carrer Irineu.⁶⁹ Després d’exercir durant molts anys la seva professió a Terrassa, el 31 de desembre de 1931 va anar-se’n amb la seva família a Mataró,⁷⁰ on va continuar la seva tasca obstètrica. Va morir a Mataró el 1952 i dos anys més tard finava el seu marit, també a la capital del Maresme.⁷¹

Rosell Calsa, Madrona

Madrona Rosell Calsa va néixer a Olesa de Montserrat el 5 de juny de 1828. Era filla de Josep Rosell, bracer, natural de Massoteres (Segarra), i de l’olesana Marianna Calsa.⁷² El 8 de gener de 1846 va contreure matrimoni, a l’església parroquial d’Olesa, amb el també olesa Pau Cortada Mateu,

fuster, fill de Miquel i de Marianna.⁷³ La seva nora, Carme Valldeperas Astals, muller del seu fill Miquel, també esdevingué llevadora. Des de finals del decenni de 1850, Madrona Rosell atenia parts a Olesa, sota la supervisió del metge Josep Pascual Carreras, però volent obtenir la titulació de llevadora obtingué, el 13 de setembre de 1863, el preceptiu consentiment del seu marit: “Concedo el oportuno permiso y las más amplias facilidades a mi esposa Madrona Rosell y Calsa, de treinta y cuatro años de edad, a favor de que pueda presentarse ante quien corresponda para recibir el título de comadrona, sujetándose a exámenes y demás que proceda”. El dia anterior, l'alcalde d'Olesa li havia fet un certificat de bona conducta, dient que “es persona honrada y de los mejores antecedentes”. Per la seva banda, el metge Josep Pascual, el dia 18, certificava que “Madrona Cortada, casada, de edad treinta y cinco años, natural y vecina de la misma, hace más de cuatro años que se dedica al arte de partear bajo mi dirección, habiéndolo siempre desempeñado como corresponde”. L'examen de revàlida el va fer a la Facultat de Medicina de Barcelona el 28 de setembre de 1863, davant els doctors Francesc Joanich, Wenceslau Picas i Narcís Carbó, “resultando aprobada”.⁷⁴ L'any 1875 Madrona Rosell, el seu marit Pau i els seus fills Miquel, Joan i Concepció van emigrar a Terrassa. Coneixem la data exacta gràcies a una nota marginal posada en el corresponent registre d'empadronament de l'anterior cens d'Olesa: “En 5 junio 1875 levantó su domicilio y lo fijó en Tarrasa con toda su familia”.⁷⁵ Primerament va viure al carrer Cantarer i després al del Portal Nou.⁷⁶ Després d'una llarga dedicació a la pràctica obstètrica, va morir a Terrassa l'11 de març de 1889.⁷⁷

Sampé Lluís, Encarnació

Encarnació Sampé Lluís va néixer a Vilalba dels Arcs (Terra Alta) el 6 de juny de 1908. Era filla de Joan Sampé Galano i de Florentina Lluís Tarragó, naturals de Vilalba. També eren vilalbins els seus avis: Marc Antoni Sampé Folqué, Rosa Galano Coma, Joan Lluís Bru i Teresa Tarragó Vandellós.⁷⁸ Estava casada amb l'olesà Joan Canals Parera, tècnic d'indústries tèxtils. El casament el van celebrar a Portbou (Alt Empordà), a l'església neogòtica de Santa Maria.⁷⁹ Va fer l'examen de primer ensenyament a l'Institut de Barcelona el 30 de setembre de 1927. El 4 d'octubre de 1927, Salvador Casas Baltasar, “alcalde constitucional de la villa de Olesa de Montserrat”, certificava que Encarnació Sampé “es persona de buena conducta y sus antecedentes son inmejorables”. Féu la carrera de matrona a la Facultat de

Medicina de Barcelona durant els cursos 1927-1928 i 1928-1929. L'examen de revàlida el va fer el 6 de juny de 1929 davant dels doctors Pere Nubiola, Antoni Trias i Domingo Agustí, obtenint la qualificació d'excel·lent. El títol de llevadora li fou atorgat el 5 d'octubre de 1929.⁸⁰ El mateix any acabà també a la Universitat de Barcelona els estudis de practicant, obtenint el títol el 28 d'agost de 1929.⁸¹ Primerament va treballar a l'Hospital Clínic de Barcelona i després, ja casada, es va instal·lar a Olesa, d'on era i on treballava el seu marit. Tingué una sola filla, Maria Cèlia Canals Sampé, nascuda el 1931, a Barcelona, ja que la mare volgué donar a llum a l'Hospital Clínic, on tenia bones companyes i on hi havia un quadre mèdic excel·lent. A més d'exercir la seva professió de llevadora, treballà com a practicant i encarregada del servei sanitari en el dispensari de les fàbriques Catex-Molí i Catex-Vilapou (originàriament La Indústria Olesana i Manufactura Tèxtil, més conegudes com El Molí i Ca l'Ízard). Les greus inundacions de l'any 1971, que afectaren greument els habitatges dels treballadors de Catex (Central d'Acabats Tèxtils), i les dificultats de l'empresa determinaren que Encarnació Sampé marxés a Barcelona, on va morir el 27 de maig de 1985.⁸²

Silera Domènech, Antònia

Antònia Silera Domènech va néixer a Olesa de Montserrat l'11 de maig de 1863. Era filla de Jaume Silera, sabater d'Olesa, i de Teresa Domènech, natural de Monistrol de Montserrat.⁸³ La seva mare i la seva àvia paterna eren també llevadores. El 31 de maig de 1884 es va casar a l'església parroquial d'Olesa amb Víctor Casanovas Pons, filador olesà,⁸⁴ el qual, el 29 de setembre de 1886, "concede permiso en cuanto sea menester para cursar la carrera de comadrona a su esposa Dª Antonia Silera y Doménech". Un dia abans, s'havia examinat, a l'Escola Normal de Mestres de Barcelona, aprovant-les, "las materias necesarias para poder ingresar en la carrera de comadrona". Durant els cursos 1886-1887 i 1888-1889 va completar a la Facultat de Medicina de Barcelona els quatre semestres "que comprende la carrera de matrona". Es va examinar de revàlida el 13 de novembre de 1889, davant els doctors Narcís Carbó, Ignasi Valentí Vivó i Santiago Ramón y Cajal,⁸⁵ els quals l'aproven amb data del 15 de novembre de 1889. El títol li fou conferit el 26 d'abril de 1893.⁸⁶ Encara va estar-se un cert temps a Olesa, on va tenir els seus fills Emili (1889) i Jaume (1891),⁸⁷ abans d'instal·lar-se a Barcelona. Fou una llevadora destacada en el panorama sanitari català i participà activament en el Primer Congrés Matronal de

Catalunya, celebrat a Barcelona el mes de juliol de 1926.⁸⁸ L'última notícia que se n'ha pogut aplegar és del 28 de gener de 1932, quan Antònia Silera, “comadrona” resultà ferida, amb “fractura de maxilar inferior”, en un accident de tramvia.⁸⁹

Tomàs Giner, Carme

Carme Tomàs Giner va néixer el 29 de setembre de 1899 a Barcelona,⁹⁰ concretament al carrer Aribau. Era filla de Joan Tomàs i de Carme Giner. Estava casada amb el també barceloní Julià Maese Andreu, corredor d'assegurances. El casament el van celebrar a l'església dels Josepets o de Santa Maria de Gràcia. A Barcelona nasqué el seu fill gran, Julià, el 1918. Poc després va anar a viure a Saragossa, ciutat on nasqueren els seus fills José (1921), Miguel (1924) i Juan (1926). A la facultat de medicina de la universitat de Saragossa va estudiar les carreres de matrona i de practicant.⁹¹ El títol de llevadora li fou conferit el 10 de gener de 1927.⁹² A finals de la dècada de 1920 va marxar a Martorell (Baix Llobregat), on l'any 1928 va néixer el seu fill Albert. Posteriorment exercí a Sant Antoni de Vilamajor (Vallès Oriental), on tingué el seu fill Agustí (1934), i a Barcelona, la seva ciutat natal.⁹³ Finalment, cap al 1942, es va domiciliar a Olesa, a la plaça Nova, número 19, i en el cens de l'any 1950 ja consta com a viuda.⁹⁴ Després d'exercir-hi molts anys com a llevadora i com a practicant, va morir a Olesa de Montserrat el 2 de maig de 1975.⁹⁵

Valldeperas Astals, Carme

Carme Valldeperas Astals nasqué a Olesa de Montserrat el 6 d'agost de 1861. Era filla de Jaume Valldeperas Montserrat, tragner d'Olesa, i de Josepa Astals Prats, natural de Vacarisses.⁹⁶ El 5 de setembre de 1882, a l'església del Sant Esperit de Terrassa, Carme Valldeperas es va casar amb Miquel Cortada Rosell, natural d'Olesa de Montserrat i veí de Terrassa. La seva filla, Anna Cortada Valldeperas, nascuda a Terrassa el 9 de novembre de 1880,⁹⁷ fou també llevadora i exercí la seva professió a Terrassa.⁹⁸ El 5 de setembre de 1882, el secretari de l'Ajuntament de Terrassa certifica que Carme Valldeperas, “vecina de la presente es persona de buena conducta” i que Miquel Cortada, “esposo de la espresada doña Carmen Valldeperas y Astals ha manifestado que daba permiso a esta para seguir la carrera de comadrona). El 29 de setembre de 1882 va ser examinada i aprovada a l'Escola Normal de Barcelona “para poder ingresar en la carrera de

comadrona”. Cursà amb normalitat els quatre semestres que configuraven la carrera de llevadora i s'examinà de revàlida el 18 d'octubre de 1884 davant els doctors Joan Giné, Ramon Coll i Marian Batlle, els quals l'aproven amb data del 20 d'octubre. El 17 de novembre de 1884 li és conferit el títol de llevadora.⁹⁹ El seu marit, Miquel Cortada, era fill de Pau Cortada Mateu, fuster, i de Madrona Rosell Calsa, llevadora, tots tres naturals d'Olesa, però emigrats a Terrassa l'any 1875. Un cop casada, l'any 1882, Carme Valldeperas també s'instal·là a Terrassa, primerament al carrer del Portal Nou, número 14, en casa dels seus sogres, i després al carrer del Nord, 53.¹⁰⁰ Tota la seva activitat professional va transcórrer a Terrassa, ciutat en la qual va morir el 21 de gener de 1920.¹⁰¹

Valldeperas Parent, Eulàlia

Eulàlia Valldeperas Parent nasqué a Olesa de Montserrat el 12 de novembre de 1820. Era filla de Josep Valldeperas Janer i de Francesca Parent Bernadas.¹⁰² Es va casar amb Miquel Pujol Soler, teixidor, el 31 de desembre de 1838 a l'església parroquial d'Olesa.¹⁰³ El seu fill Joan Pujol Valldeperas esdevingué practicant el 28 de febrer de 1887.¹⁰⁴ El 8 de març de 1858, Miquel Pujol declara: “Espontáneamente otorgo el competente permiso a mi consorte Eulalia Valldeperas y Parent para que pueda recibirse de comadrona.” El 18 de març de 1858, Miquel Cañadell, alcalde d'Olesa, certifica que Eulàlia Valldeperas “ha observado siempre una conducta irreprochable y que de más de cuatro años a esta parte se dedica al oficio de comadre”. En la mateixa data, Josep Maria Boet, rector de Santa Maria d'Olesa, afirma que Eulàlia Valldeperas “ha observado siempre y continúa observando una conducta irreprehensible, así en lo moral como en lo religioso, gozando de muy buena opinión, no menos por ella que por el tino y acierto con que de mucho tiempo está ejerciendo en esta villa el oficio de comadrona”. També en la mateixa data, Josep Pascual, “médico cirujano de la villa de Olesa de Montserrat”, declara que Eulàlia Valldeperas “ha hecho la práctica de obstetricia bajo mi dirección por espacio de cuatro años para obtener el título de matrona”. Amb tots aquests antecedents, pogué presentar-se a l'examen de grau el 13 d'abril de 1858, davant els doctors Marc Bertran, Ramon Ferrer i Joaquim Cil, els quals, el dia següent, “por mayoría de votos”, la van aprovar.¹⁰⁵ Dos anys després es queixava davant l'autoritat que algunes olesanes exercien com a llevadores sense estar titulades. Atenent la queixa, Rafael Benet, subdelegat de Medicina i

Cirurgia del partit de Terrassa, va enviar, el 26 de març de 1860, un ofici a l'alcalde d'Olesa dient-li que “estando Dª Eulalia Valldeperas, de esa vecindad, legalmente autorizada para ejercer la profesión de comadrona, espero de la bondad de V. se servirá de prevenir y mandar a cuantas mujeres ejerzan este arte sin título en esa villa, que se abstengan desde hoy en adelante prestar ninguna clase de auxilio facultativo a parturienta alguna, so pena de incurrir en el castigo marcado por las leyes.”¹⁰⁶ No s'ha pogut trobar cap informació posterior referent a la llevadora Eulàlia Valldeperas.

Vallhonrat Servolé, Cecília

Cecília Vallhonrat Servolé va néixer el 18 d'abril de 1877 a Rubí. Era filla de Jacint Vallhonrat Ramoneda i de Dolors Servolé Costa. Els pares eren igualment naturals de l'esmentada vila vallesana. També eren rubinencs els avis paterns, Francesc Vallhonrat i Eulàlia Ramoneda. L'avi matern, Teodor Servolé, era oriünd de la ciutat occitana de Narbona, i l'àvia materna, Teresa Costa, era barcelonina.¹⁰⁷ El pare, Jacint Vallhonrat, tenia l'ofici de fuster, però després, amb la seva dona, va regentar el cafè de Can Boniquet, molt conegut a Rubí. Abans d'esdevenir llevadora, Cecília Vallhonrat era teixidora, exercint aquest ofici primerament a Rubí però, en incendiar-se la fàbrica en què treballava, marxà, vers l'any 1890, a Olesa i fou obrera de la Colònia Sedó, on conegué el seu futur marit, company de feina. També era verduaire i venia ocasionalment fruites i hortalisses en una paradeta davant de l'hotel Gori.¹⁰⁸ Es va casar, el 25 de desembre de 1898, a l'església de Santa Maria d'Olesa, amb l'olesà Joan Duran Matas.¹⁰⁹ Aquest, el 18 de maig de 1903, “deseando su esposa seguir la profesión de comadrona, le daba permiso para matricularse en la ciudad de Barcelona”. El mateix dia, l'alcalde d'Olesa certificava que Cecília Vallhonrat, “domiciliada en esta villa, calle de Abajo, número veinticinco, desde su estancia en esta localidad ha observado siempre buena conducta moral y material”. Tres dies abans, havia presentat una instància a la Facultat de Medicina de Barcelona, en la qual exposava que, “habiendo estudiado libremente las materias que comprende la carrera de matrona y deseando verificar el examen de reválida”, demanava ser admesa “al ejercicio de dicha reválida”. El 18 de juny de 1903 és examinada pels doctors Andrés Martínez Vargas, Valentí Carulla i Isidor Pujador, i l'endemà la donen per aprovada. Per a obtenir el títol li calia “satisfacer la cantidad de doscientas treinta pesetas”, quantitat

llavors respectable, cosa que va fer el 23 de setembre de 1908. Complert aquest requisit, el títol de llevadora li va ser conferit el 17 d'octubre de 1908.¹¹⁰ S'ha de comentar que la practicant Margarida Jordà Serra va presentar, el 8 d'octubre de 1908, a l'alcalde d'Olesa una denúncia dient que “en esta localidad existe una comadrona llamada Cecilia Vallhonrat que ejerce la profesión careciendo de título” i demanant que “en lo sucesivo se abstenga de ejercer dicha profesión”. L'alcalde passà, el dia 13, la denúncia al metge municipal Antoni Blanxart, el qual, l'endemà, proveí que la denunciada li mostrés el títol de llevadora. Cecília Vallhonrat li va presentar un certificat d'haver aprovat, el 19 de juny de 1903, l'examen de revàlida de “la carrera de matrona” i les matrius del paper de pagament a l'estat de les taxes d'expedició del títol. El metge conclugué que aquests eren “documentos suficientes para el ejercicio de comadrona, interín reciba el título que tiene pedido”.¹¹¹ Durant molts anys, més de quaranta, va exercir la seva professió de llevadora a Olesa, on va morir el 16 de juny de 1946.¹¹² En agraïment als serveis prestats a la comunitat, l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat li ha dedicat un carrer situat a l'oest de la vila.

Vilà Isart, Gertrudis

Gertrudis Vilà Isart nasqué a Olesa de Montserrat el 30 d'octubre de 1842. Era filla de Josep Vilà Pòlit i de Rosa Isart, naturals de Piera.¹¹³ Es va casar, el 5 de març de 1859, a l'església de Santa Maria d'Olesa, amb l'olesà Jaume Rius Valls, fill de Miquel i de Josepa.¹¹⁴ L'1 d'octubre de 1875, Jaume Rius, “propietario, casado, de treinta y siete años de edad, vecino de esta villa de Olesa”, davant el notari olesà Francesc Tobella, “da licencia a su esposa Gertrudis Vilá e Isart, de treinta y dos años de edad, también vecina de esta villa de Olesa, para recibirse de comadrona”. Prèviament, el 27 de setembre de 1875, Gertrudis Vilà havia fet un examen d'ingrés a l'Escola Normal de Mestres de Barcelona, necessari per a poder iniciar els estudis de llevadora. A la Facultat de Medicina de Barcelona va cursar els quatre semestres reglamentaris durant tres anys acadèmics, superant l'examen de revàlida l'1 d'abril de 1878, davant els doctors Joaquim Co, Narcís Carbó i Ramon Coll.¹¹⁵ El títol el rebé el 28 de maig de 1878.¹¹⁶ Després de molts anys d'exercici professional, va morir a Olesa de Montserrat el 17 de juny de 1910.¹¹⁷

DE LLEVADORA RURAL A LLEVADORA D'HOSPITAL

Maria Paltor Voltà marca el pas de la llevadora rural a la llevadora d'hospital. A més, ha estat l'última llevadora que ha exercit a Olesa. Ara, ja des de fa uns quants anys, els olesans i les olesanes neixen a Martorell, Terrassa, Manresa o Barcelona.

La Sra. Maria Paltor Voltà ha tingut la delicadesa de concedir-me una llarga i interessantíssima entrevista. Tothom la coneix a Olesa (llevat de la gent nouvinguda als darrers anys), i per dos motius. El primer perquè ajudà a venir al món a molts olesans i olesanes, i el segon perquè ha estat una de les figures estel·lars de la Passió d'Olesa (on ha fet diversos i cabdals papers, entre els quals el de Maria). La Sra. Paltor és olesana de naixement i de sentiment. Els seus pares eren Pere Paltor Pol, natural de Baiasca (Pallars Sobirà), i Àngela Voltà Grau, olesana. El seu germà era el conegut i bon escultor Amadeu Paltor Voltà.

Va estudiar, a la dècada de 1940, les carreres de llevadora i de practicant a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, obtenint qualificacions excel·lents i tenint com a professors metges eminents (Julio García Sánchez-Lucas, Francisco García Valdecasas, Antoni Morales, Pau Nubiola, Agustí Planell i Manuel Saforcada, entre altres).

Acabats els estudis universitaris, ja va exercir a la seva vila natal, com a llevadora i com a practicant (que després es diria ATS). En morir la llevadora Cecília Vallhonrat, l'any 1946, Maria Paltor esdevingué llevadora titular d'Olesa,¹¹⁸ càrrec en el qual romangué fins a la seva jubilació.

Durant molts anys va ser llevadora rural (Olesa era una vila però no deixava de ser un poble). La feina de les llevadores rurals era molt feixuga. Estaven disponibles dia i nit, i les podien cridar a l'hora més intempestiva. I havien d'atendre els parts tant a la vila com a les masies. M'explicava la Sra. Maria Paltor, durant l'entrevista, amb una bona dosi d'humor i de fina ironia, però que reflectia la realitat de l'obstetrícia rural, que sempre li tocava el quart pis, en uns edificis sense ascensor i sense calefacció. Tant era el fred que hi havia a les cases (cuetejava la postguerra), sense una mala estufa que mig escalfés l'habitació, que en algunes ocasions s'hagué de cremar esperit de vi per matar el punt gèlid de l'habitatge. D'altra banda els llits eren baixos, horriblement baixos per a parir (i assistir a un part agenollada era molt dur),

i a més les dones que estaven parint no apretaven bé (no hi havia llavors cap mena de preparació al part).

Els primers mesos d'exercir la professió, Maria Paltor els va passar malament i estigué a punt de deixar-ho. Sort va tenir del metge Emili Blanxart Pedrals, que la va animar a prosseguir i la va orientar en la seva tasca professional. També li fou de gran ajuda el metge Josep Perpiñà Janer, el qual en tot moment la recolzà en el seu quefer com a llevadora i com a infermera.

Com a curiositat, la Sra. Maria Paltor m'explicava que, cansada d'assistir als parts en llits més que baixos, li demanà al seu pare (que entre altres coses era inventor) que li preparés un artefacte que facilités el part. I efectivament el va fer, amb una plataforma que elevava la dona i unes cordes amb les quals quedaven subjectes les mans.

Una altra cosa amb què es va trobar la Sra. Paltor al començar a exercir era la quantitat de veïns i parents que es ficaven a la casa, molestant d'allò més (es notava que no hi havia televisió). Un altre costum arrelat era deixar el plateret al costat de la porta per recollir la remuneració que se li donava a la llevadora. Enormement constreta amb aquesta situació, Maria va posar-hi remei de seguida, fent fora la gentada invasora i establint un estipendi (al començament, de 125 pessetes) amb la família.

Però el treball de la llevadora rural no acabava amb l'assistència al part, sinó que el mateix dia i els dies següents havia d'acudir matí i vespre a vestir la criatura. I a més hi havia parts que s'allargaven i parts que coincidien, i cases que estaven allunyades, i dies de fred, i dies de calor. Tant era així que la llevadora rural acabava "cansada com una mula". I si això no fos poc, era obligació de la llevadora portar a batejar el nadó, ja que la partera havia de fer repòs els dies després de l'infantament. La llevadora anava ben mudada i era el centre d'atenció, juntament amb el menut o la menuda. Al cap de dues o tres setmanes del naixement, la mare anava amb el seu fill a una missa de purificació (se la considerava impura, quina cosa!).

Amb el temps, per tal d'alleugerir la seva tasca, la Sra. Maria Paltor es va comprar una moto, una Vespa. Sembla que llavors posseir una *scooter* era de rigor entre les llevadores.¹¹⁹ Després d'una colla d'anys d'assistir els parts de casa en casa, va demanar a l'hospital si els faria res que portés una dona que anava a parir, i a les monges els hi va semblar bé. I feta la petició

formal a l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat, li van donar el vistiplau. És més, van habilitar-hi una sala de parts.¹²⁰ I va començar la seva etapa de llevadora d'hospital, molt més còmoda i eficient que la de llevadora rural. I va millorar professionalment, entrant al *Seguro* (Assegurança Obligatòria de Malaltia, precedent de la Seguretat Social). A més, va fer cursos de perfeccionament, va aprendre a fer anàlisis i s'anava adaptant a la nova normativa sanitària. Fins i tot va donar curssets de preparació a la maternitat a l'Escola d'Arts i Oficis, i col·laborà amb la Creu Roja local.

Quants parts va atendre? És difícil de calcular, però es pot dir que al voltant d'un centenar per any. Anècdotes que li van passar són moltes i variades: com a Barcelona acoloria anuncis de pel·lícula per tal d'ajudar-se a pagar els estudis, els casos d'haver-se'n anat la llum a causa de les restriccions, la vinguda imprevista de bessons, l'estranyesa amb què la miraven quan de matinada tornava amb taxi de Barcelona i es parava en un bar a prendre un cafè, i un llarg etcètera.

Maria Paltor finalitza l'entrevista dient que està molt satisfeta de la seva feina com a llevadora, especialment per no haver-se-li mort cap partera en els centenars de parts assistits.

BIBLIOGRAFIA

- BAYONA, A. i VALLDEPERAS, E. *50 anys d'història olesana. 1950-2000*. Comunitat Minera Olesa. Olesa de Montserrat, 2008.
- CORBELLA, J. i DOMÈNECH, E. "Assistència per llevadores a Barcelona en la dècada de 1830". *Gimbernat*, 47: 119-126. Barcelona, 2007.
- DALMASES, A. i PÉREZ, A. *Història de l'Alcaldia d'Olesa*. Ajuntament d'Olesa de Montserrat. Olesa de Montserrat, 1994.
- ESCODÉ, M. i PALAU, J. *Ignàcia Mirosa i Bohigas. Un camí de la por a la solidaritat*. Ajuntament de Terrassa. Terrassa, 2006.
- GASCÓN, M. "Alcaine: tierra de acogida. Exiliados políticos de la posguerra. II". *La Pica de Alcaine*, 2: 38-47. Alcaine, 2010.

- HERNÁNDEZ, A. M.: *Sant Salvador de les Espases, una ermita singular*. Amics de Sant Salvador de les Espases. Olesa de Montserrat, 2008.
- MARTÍNEZ, E. *L'Abans. Olesa de Montserrat. Recull gràfic 1875-1965*. Efadós Editorial. El Papiol, 2000.
- MASANA, R. M. *Llevadores de Palafrugell: 165 anys d'història*. Associació Suport a la Dona de Palafrugell. Palafrugell, 2006.
- MASSONS, J. M. *Història del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona*. Fundació Uriach 1838. Barcelona, 2002.
- MONTAÑÀ, D. *Aspectes sanitaris del terme i vila de Terrassa en els segles XVI, XVII i XVIII*. Promociones y Publicaciones Universitarias. Barcelona, 1987.
- MONTESINOS, F. *Practicantes, matronas y cirujanos dentistas en la España contemporánea (1855-1932)*. (Dos volums). Universitat de Girona. Girona, 2011.

ARXIUS

- ACBG: Arxiu Comarcal del Bages, Manresa
- ACVOC.AHT: Arxiu Comarcal del Vallès Occidental i Històric de Terrassa
- AHMOM: Arxiu Històric Municipal d'Olesa de Montserrat
- APOM: Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Olesa de Montserrat
- APSET: Arxiu Parroquial del Sant Esperit, Terrassa
- AUB: Arxiu General i Històric de la Universitat de Barcelona
- MASMM: Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

NOTES, al final

nº 1. **Marcel·lina Casellas** (Foto cedida pel Dr. Ferran Sabaté)

nº 2. **Rosa Jané** (Foto cedida pel Dr. Ferran Sabaté).

nº 3 **Maria Paltor** (Foto AHMOM, VA-2.000).

nº 4 **Encarnació Sampé** (Foto cedida per la Sra. Maria Cèlia Canals).

nº 5 **Carme Tomàs** (Foto AHMOM, VA-2.051)

nº 6 **Cecília Vallhonrat** (Foto cedida pel Sr. Lluís Duran).

NOTES

- 1 . CORBELLA & DOMÈNECH, 2007: 119.
- 2 . MASANA, 2006: 15.
- 3 . APOM, Sacr. 27, Def. 6, fol. 300v.
- 4 . APOM, Sacr. 27, Def. 7, pàg. 29.
- 5 . APOM, Sacr. 27, Def. 7, pàg. 46.
- 6 . APOM, Sacr. 27, Def. 7, pàg. 81.
- 7 . APOM, Sacr. 28, Def. 8, fol. 25r.
- 8 . APOM, Sacr. 28, Def. 8, fol. 25r.
- 9 . Massons, 2002: 366-370 i 381.
- 10 . APOM, Sacr. 6, Bapt. 13, fol. 133v.
- 11 . APOM, Sacr. 20, Matr. 12, pàg. 223.
- 12 . AHMOM, capsa 17, Correspondència dels anys 1870- 1872, doc. 17-389.
- 13 . APOM, Sacr. 32, Def. 19, fol. 83v-84r.
- 14 . APOM, Sacr. 5, Bapt. 11, fol. 38r.
- 15 . APOM, Sacr. 19, Matr. 7, fol. 25r.
- 16 . AHMOM, Padró de l'any 1875.
- 17 . APOM, Sacr. 32, Def. 18, fol. 239v.
- 18 . MONTAÑA, 1987: 149.
- 19 . APOM, Sacr. 27, Def. 7, pàg. 469.
- 20 . APOM, Sacr. 28, Def. 8, fol. 41v-42r.
- 21 . APOM, Sacr. 4, Bapt. 8, fol. 502r.
- 22 . APOM, Sacr. 19, Matr. 5, fol. 36r.
- 23 . APOM, Sacr. 29, 30 i 31.
- 24 . APOM, Sacr. 30, Def. 15, pàg. 12.
- 25 . AHMOM, capsa 17, Correspondència dels anys 1870- 1872, doc. 17-389.
- 26 . APOM, Sacr. 19, Matr. 5, fol. 36r.
- 27 . APOM, Sacr. 19, Matr. 5, fol. 36r.
- 28 . AUB, 01 EA Esteve Massana, Àngela.
- 29 . Dr. Ferran Sabaté Casellas, comunicació personal.
- 30 . APOM, Sacr. 7, Bapt. 19, fol. 195v-196r.
- 31 . AUB, 01 EA Cassi Gibert, Magdalena.
- 32 . APOM, Sacr. 9, Bapt. 22, fol. 17v-18r; Sacr. 31, Def. 17, fol. 292v.
- 33 . AUB, 01 EA Cassi Gibert, Magdalena.
- 34 . AUB, 01 EA Campaña Cassi, Teresa.
- 35 . *La Vanguardia*, 26 de febrer de 1935, pàg. 4.
- 36 . AUB, 01 EA Doménech Fábregas, Teresa.

-
- 37 . ACVOC.AHT, Fons notarial d'Olesa 1.149, Protocol del notari Francesc Tobella de l'any 1875, fol. 171r-171v.
 - 38 . AUB, 01 EA Doménech Fàbregas, Teresa.
 - 39 . APOM, Sacramentals 32, Defuncions 18, fol. 98v.
 - 40 . APOM, Sacr. 10, Bapt. 23, fol. 185r-185v.
 - 41 . ACVOC.AHT, Padrons dels anys 1930 i 1936.
 - 42 . AUB, 01 EA Cupons Maronas, Catalina.
 - 43 . AUB, 01 EA Grau Cupons, Carmen.
 - 44 . MONTESINOS, 2011: II-25.
 - 45 . ACVOC.AHT, Padrons dels anys 1936 i 1940.
 - 46 . APOM, Sacr. 9, Bapt. 22, fol. 368r.
 - 47 . HERNÁNDEZ, 2008: 86-88.
 - 48 . APOM, Sacr. 21, Matr. 15, fol. 50r-50v.
 - 49 . Dr. Ferran Sabaté Casellas, comunicació personal.
 - 50 . AUB, 01 EA Jané Badia, Rosa.
 - 51 . MONTESINOS, 2011: II-27.
 - 52 . DALMASES & PÉREZ, 1994: 31 i 35.
 - 53 . ACBG, Fons Monistrol de Montserrat, caixa 131, Padró de l'any 1940.
 - 54 . Dr. Ferran Sabaté Casellas, comunicació personal; GASCÓN, M., 2010: 38-47.
 - 55 . AUB, 01, EA Jordá Serra, Margarita.
 - 56 . AHMOM, Padró de l'any 1912.
 - 57 . AHMOM, caps 43, Correspondència dels anys 1907- 1908, doc. 43-564 i 43-565.
 - 58 . APOM, Sacr. 32, Def. 19, fol. 197v.
 - 59 . APOM, Sacr. 7, Bapt. 16, pàg. 6.
 - 60 . AUB, 01 EA Llopart Ubach, Gertrudis.
 - 61 . APOM, Sacr. 32, Def. 18, fol. 283r.
 - 62 . ACVOC.AHT, Apèndix al padró de l'any 1905.
 - 63 . ACVOC.AHT, Apèndix al padró de l'any 1905 i padrons dels anys 1915 i 1920.
 - 64 . ESCUDÉ & PALAU, 2006: 12 i 16-17.
 - 65 . Rafel Comes Ezequiel, comunicació personal; *Crònica social* (Terrassa), 12 de maig de 1924, pàg. 1.
 - 66 . APOM, Sacr. 8, Bapt. 21, fol. 101v-102r.
 - 67 . AUB, 01 EA Matas Llopart, Saturnina.
 - 68 . APSET, Matr. 9, fol 287r-287v.
 - 69 . ACVOV.AHT, Apèndix al padró de l'any 1905 i padrons dels anys 1915, 1920, 1924 i 1930.
 - 70 . ACVOC.AHT, Índex del padró de l'any 1930.
 - 71 . MASMM, Índexs de la parròquia de Sant Josep, Def. 10, fol. 70r i 147v.

-
- 72 . APOM, Sacr. 6, Bapt. 12, fol. 72r.
73 . APOM, Sacr. 19, Matr. 7, fol. 36v.
74 . AUB, 01 EA Rosell Calsa, Madrona.
75 . AHMOM, Padró de l'any 1972.
76 . ACVOC.AHT, Padrons dels anys 1878 i 1885.
77 . APSET, Def. 9, pàg. 548.
78 . AUB, 01 EA Sampé Lluís, Encarnación.
79 . Maria Cèlia Canals Sampé, comunicació personal.
80 . AUB, 01 EA Sampé Lluís, Encarnación.
81 . MONTESINOS, 2011: II-46.
82 . Maria Cèlia Canals Sampé, comunicació personal.
83 . APOM, Sacr. 7, Bapt. 19, pàg. 335.
84 . APOM, Sacr. 20, Matr. 13, fol. 107r-107v.
85 . Santiago Ramón y Cajal, premi Nobel de medicina i fisiologia, va ser
catedràtic de la Universitat de Barcelona des de l'any 1887 al 1892.
86 . AUB, 01 EA Silera Doménech, Antonia.
87 . APOM, Sacr. 9, Bapt. 22, fol. 78v i 154v.
88 . *La Vanguardia*, 3 de juliol de 1926, pàg. 8.
89 . *La Vanguardia*, 29 de gener de 1932, pàg. 8.
90 . AHMOM, Padrons dels anys 1950 i 1960.
91 . Albert Maese Tomàs, comunicació personal.
92 . MONTESINOS, 2011: II-50.
93 . Albert Maese Tomàs, comunicació personal.
94 . AHMOM, Padrons dels anys 1945, 1950, 1960 i 1965.
95 . APOM, Sacr. 34, Def. 23, fol. 127r.
96 . APOM, Sacr. 7, Bapt. 19, pàg. 192-193.
97 . AHCVO.ASHT, Padró de l'any 1885.
98 . Anna Caraol Querol, comunicació personal.
99 . AUB, 01 EA Valldeperas Astals, Carmen.
100 . ACVOC.AHT, Padrons dels anys 1885 i 1894.
101 . APSET, Def. 16, fol. 146v-147r.
102 . APOM, Sacr. 11, Bapt. 25, fol. 50v.
103 . APOM, Sacr. 19, Matr. 7, fol. 4r.
104 . MONTESINOS, 2011: II-41.
105 . AUB, 01 EA Valldeperas Parent, Eulalia.
106 . AHMOM, caps 13, Correspondència dels anys 1860- 1861, doc. 13-107.
107 . AUB, 01 EA Vallhonrat Servolé.
108 . Lluís Duran Duran, comunicació personal.
109 . APOM, Sacr. 21, Matr. 14, fol. 7v.

-
- 110 . AUB, 01 EA Vallhonrat Servolé.
- 111 . AHMOM, capsa 43, Correspondència dels anys 1907- 1908, doc. 43-564 i 43-565.
- 112 . APOM, Sacr. 33, Def. 21, fol. 264r.]
- 113 . APOM, Sacr. 6, Bapt. 13, fol. 144v.
- 114 . APOM, Sacr. 20, Matr. 12, fol. 7r-7v.
- 115 . AUB, 01 EA Vilá Isart, Gertrudis.
- 116 . MONTESINOS, 2011: II-53.
- 117 . APOM, Sacr. 32, Def. 19, fol. 36r.
- 118 . AHMOM, capsa 402, Actes municipals dels anys 1945-1947, fol. 31r.
- 119 . A Palafrugell, per exemple, la llevadora Assumpció Feliu tenia una Vespa i les llevadores Maria Gràcia Pi i Dolors Ponsatí posseïen, cadascuna, una Lambretta. Vegeu MASANA, 2006: 63, 75 i 81.
- 120 . Inaugurada l'abril de 1958. Vegeu BAYONA & VALLDEPERAS, 2008: 65.